

KAJIAN FILOLOGI SĀHĀ SIPATING TOSAN-AJI WONTĒN ING SĒRATWĒSI-AJI

PHILOLOGY RESEARCH AND IRON-SPELL PROPERTIES IN SĒRATWĒSI-AJI

Déning: Zumrotul Aliyah, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panalitèn

Panalitèn mēnikā ngēwrat ēnēm ancasing panalitèn. Ancasing panalitèn mēnikā kanggé: (1) ngandharakēn asiling *inventarisasinaskah SWA*, (2) ngandharakēn *deskripsi naskah SWA*, (3) ndamēl *transkripsi teks SWA*, (4) ndamēl *transliterasi sĀhĀ suntingan teks SWA*, (5) ndamēl *terjemahan teks SWA*, sarta (6) ngandharakēn mēnĀpĀ kēmawon sipating tosan-aji salēbēting *teks SWA*. Panalitèn mēnikā ngginakakēn panalitèn *deskriptif sĀhĀ panalitèn filologi modern*. Panalitèn *filologi modern* dipunginakakēn kanggé nggarap *teks SWA* ingkang kasĕrat mawi aksĀrĀ JĀwĀ carik. Wondĕné panalitèn *deskriptif* dipunginakakēn kanggé nggambarakēn *teks SWA* kanthi *objektif*. Sumber data panalitèn mēnikā *naskah sĀhĀ teks SWA koleksi Perpustakaan MusĕumSĀnĀbudĀyĀYogyakarta*. Teknik ngĕmpalakēn data ing panalitèn mēnikā ngginakakēn lampahing panalitèn *filologi*, inggih mēnikā *inventarisasi naskah, deskripsi naskah, transkripsi teks, transliterasi sĀhĀ suntingan teks, terjemahan teks, sĀhĀ analisis isining teks. Analisis data ngginakakēn teknik analisis deskriptif. Validitas* ingkang dipunginakakēn, inggih mēnikā *validitas semantik. Reliabilitas* ingkang dipunginakakēn, inggih mēnikā *reliabilitas intrarater sĀhĀ reliabilitas interrater*. Asiling panalitèn mēnikā ngandharakēn pitung bab, sapisan inggih mēnikā kapanggihakēn satunggal *eksemplar naskah SWA*, ingkang kasimpĕn ing *Perpustakaan Negeri MusĕumSĀnĀbudĀyĀYogyakarta*. Kalih, *deskripsi naskah SWA* taksih saĕ sĀhĀ wĕntah, sĕratanipun taksih cĕthĀ dipunwaos. KatigĀ, ndamēl *transkripsi* kanthi nyĕrat malih *teks SWA* mawi aksĀrĀ JĀwĀ ingkang kasĕrat tangan mēnĀpĀ wontĕnipun kanthi aksĀrĀ ingkang sami kaliyan aksaraning *teks*. Sakawan, *transliterasi teks SWA* dipungarap kanthi ngginakakēn *transliterasi standar* inggih mēnikā ngĕwahi sĕratan aksĀrĀ JĀwĀ dhatĕng aksĀrĀ Latin adhĕdhasar *ejaan* ingkang limrah. Gangsal, *suntingan teks* ngginakakēn *metode suntingan edisi standar*, wondĕné sadĀyĀ ĕwah-ĕwahan wontĕn ing *suntingan teks* dipunandharakēn ing *aparatur kritik*. Ēnĕm, ndamēl *terjemahan teks* dipungarap kanthi ngginakakēn *metode terjemahan harfiah, terjemahan isi, sĀhĀ terjemahan bebas*. SadĀyĀ *metode terjemahan* kasĕbut dipungarap kanthi *kontekstual*. Wondĕné tĕmbung-tĕmbung ingkang sisah dipunalih-basakakēn salajĕngipun kaandharakēn wontĕn cathĕtan *terjemahan*. Pitu, isining *teks SWA* gayut kaliyan bab sipatipun tosan-aji *murni* ingkang saĕ sĀhĀ awon. Jinising sipatipun tosan-aji ingkang saĕ inggih mēnikā wontĕn 18 sĀhĀ jinising tosan-aji *murni* ingkang sipatipun awon inggih mēnikā wontĕn 6.

Pamijining tĕmbung: *kajian filologi, sipating tosan-aji*

Abstract

This research contains six objectives. The objectives of the research were: (1) to describe the SWA manuscript inventory, (2) to describe SWA manuscript descriptions, (3) to transcribe SWA text, (4) to make transliteration and editing of SWA text, (5) to make transliteration of SWA text, (6) to describe the characteristics of iron-spell-spell in SWA text. This research uses the method of philological and descriptive research. The method of philological research is used for working on SWA texts written in Javanese script. Descriptive research method used to describe SWA text with objective. Sources of research data are manuscripts and text SWA collection Library Museum Sanabudaya Yogyakarta. Data collection techniques in this research is using the step of philology research that is inventory of manuscript, manuscript description, text transcription, transliteration and text editing, text translation, and analysis of text isining. Data analysis using descriptive analysis technique. Validity used is intrarater reliability and interrater reliability. The results of this research explaining seven chapters. First, discovered a of the SWA script stored in the Library Museum Sanabudaya Yogyakarta. Second, the SWA manuscript description is still good and intact, the writing is still clear to read. Third, make a transcription by rewriting the SWA text with a handwritten Javanese script as it is with the same script as the text. Fourth, transliteration of SWA text is done by using standard transliteration that is changing the script of Javanese script to Latin script based on the valid spelling. Fifth, text edits use standard edition text editing methods, while all the changes that are in the text edits are described in the critical apparatus. Sixth, make translations of texts done by using literal translation methods, content translation, and free translations. All the translation methods are done contextually. Words that are difficult to translate were explained in translation notes. Seventh, the content of SWA text relates to good and bad pure iron-spell characteristics. There are 18 type of good characteristics and 6 bad characteristics of iron-spell.

PURWAKA

Lêluhur bangsa Indonesia mliginipun masarakat Jawi mênika sampun gadhah *peradaban* ngèlmi ingkang inggil. *Peradaban* mênika sagêd dipuntingali saking péranganing kabudayan masarakatipun, antawisipun wontên *sistem sosial, adat-istiadat, basa, sastra, saha budaya*. Wujuding kabudayan inggih mênika bêksa, sêkar dhaêrah, saha gégaman. Salah satunggaling wujud gégaman ingkang dipunginakakên déning masarakat inggih mênika dhuwung. Tosan ingkang dipunginakakên kanggé ndamêl dhuwung mênika ugi botên tosan biasa ingkang dipunsêbut tosan-aji. Tosan-aji inggih mênika sadaya gégaman *tradisional* ingkang dipundamêl saking tosan ingkang dipunginakakên minangka pusaka (<http://www.kerispusaka77.com/p/definisi-keris.html>). Manéka warni ngéngingi andharan bab jinis tosan-aji kasêrat wontên ing *naskah*.

Panalitèn kanthi *objek naskah* sagêd katindakakên mawi panalitèn *filologi*. *Filologi* dipunsêbut ngèlmi ingkang gayutipun kaliyan *studi teks*, inggih mênika *studi* ingkang dipuntindakakên *dalam rangka* ngandharakên asiling kabudayan ingkang kasimpên wontên *teks* (Saktimulya, 2016: 21). *Objek* panalitèn ingkang dipunginakakên inggih mênika *naskah saha teks Sêrat Wêsi-Aji* minangka *koleksi perpustakaan* Muséum SanaBudaya Yogyakarta.

Naskah kanthi irah-irahan *Sêrat Wêsi-Aji* mênika sagêd narik kawigatosan saha kapilih dados *objek* panalitèn. Wondéné pawadanipun kaandharakên ing ngandhap mênika.

1. *Teks SWA* mênika kasêrat mawi dhapukan gancaran (*prosa*).

2. *Naskah SWA* mênika kapétang *naskah* ingkang dèrèng naté dipunbêdhah mawi ngèlmi *filologi*.

3. *Naskah SWA* mênika kapanggihakên dados *koleksi Perpustakaan Muséum SanaBudaya* Yogyakarta. *Teks SWA* mênika awujud sêratan carik.

4. *Naskah SWA* mênika ngêwrat bab nama miwah asaling tosan-aji saha awon saéning sipatipun saha sabên jinis tosan-aji mênika ugi wontên sipatipun piyambak-piyambak.

Têmbung *filologi* kadhapuk saking têmbung Yunani *philos* ingkang têngesipun '*cinta*', trêsnâ, rêmên saha têmbung *logos* ingkang têngesipun '*kata*', têmbung. Adhêdhasar kalih têmbung kasêbut, mila *filologi* têngesipun '*cinta kata*', rêmên têmbung utawi '*senang bertutur*', rêmên micara. Tênges mênika salajêngipun ngrêmbaka dados '*senang belajar*', rêmên sinau, '*senang ilmu*', rêmên dhatêng ngèlmi, saha '*senang kebudayaan*', rêmên kabudayan (Baroroh-Baried, 1985: 1). Têmbung *filologi* ugi ngêwrat tênges salah satunggaling kawruh bab sastra-sastra ingkang gayut kaliyan bab basa, kasusastran, saha kabudayan.

Filologi ugi dipunsêbut ngèlmi ingkang gayutipun kaliyan *studi teks*, inggih mênika *studi* ingkang dipuntindakakên *dalam rangka* ngandharakên asiling kabudayan ingkang kasimpên wontên *teks* (Saktimulya, 2016: 21). Miturut Djamaris (2002: 3), pangrêtosan *filologi* inggih mênika kawruh ingkang *objek* panalitènipun *naskah-naskah* lami. Kajawi pangrêtosan ing inggil, Djamaris (2002: 7) ugi ngandharakên bilih *filologi* mênika kawruh ingkang naliti bab kabudayaning bangsa miturut *naskah*-ipun. Mulyani (2009: 1) ngandharakên bilih *filologi* minangka salah satunggaling ngèlmi ingkang gayut

kaliyan *studi* tumrap asiling budâyâ (asiling *pemikiran, perasaan, kapitadosan, adat istiadat, sâhâ nilai-nilai*) ingkang sampun wontên ing jaman rumiyin.

Adhêdhasar pamanggih ing inggil mênikâ sagêd dipunpêndhêt dudutan bilih *filologi* inggih mênikâ ngèlmi ingkang ngêwrat bab *naskah-naskah* lami asiling kabudayan rikâlâ jaman rumiyin ingkang wontên gayutipun kaliyan bab bâsâ, kasusastran, sâhâ kabudayan. Wondéné *objek* panalitèn *filologi* inggih mênikâ *naskah sâhâ teks*. Pangrêtosan *filologi* dipunginakakên wontên ing panalitèn mênikâ awit panalitèn mênikâ naliti *naskah*, kanthi irah-irahan *Serat Wêsi-Aji*. Panalitèn mênikâ ngandharakên isinipun *teks SWA* ingkang dipungayutakên kaliyan ngèlmi bâsâ, kasusastran, sâhâ kabudayan jaman samênikâ.

Ngèlmi *filologi* mênikâ kapérang dados kalih *aliran* inggih mênikâ, *aliran filologi tradisional* sâhâ *aliran filologi modern*. *Sikap pandang* ngéngingi *variasi* salêbêting *teks-teks* ingkang kawrat wontên ing *naskah-naskah* inggih mênikâ *aliran* inggih mênikâ, *aliran filologi tradisional* sâhâ *aliran filologi modern* (Mulyani, 2009:6).

Aliran filologi modern nêdahakên bilih *variasi* mênikâ minangka wujuding *kreasi* saking *penyalin*. *Variasi* kasêbut minangka asiling karya sêratan ingkang *katif* kanggé nyumêrêpi isining *teks*, ngandharakên isining *teks*, nglêrêsakên bab ingkang lêpat sâhâ nggayutakên kaliyan ngèlmi bab bâsâ, kasusastran, kabudayan, agami, *adat-istiadat*, sâhâ tâtâ *politik* ing jamanipun.panalitèn tumrap*naskah SWA* mênikâ ngginakakên *aliran filologi modern*. Bab mênikâ kajumbuhakên kaliyan ancasing panalitèn mênikâ, inggih mênikâ kanggé nyumêrêpi isining *teks*, ngandharakên

isining *teks*, sâhâ nglêrêsakên bab ingkang lêpat ingkang dipungayutakên kaliyan ngèlmi bab bâsâ, kasusastran, sâhâ kabudayan.

Objek panalitèn *filologi* awujud anggitan ingkang sinêrat tangan utawi carik (*manuskrip* utawi *naskah* carik) ingkang ngêwrat asiling pikiran kaliyan pangraosing masarakat minangka asiling kabudayan jaman rumiyin ingkang awujud *naskah* kaliyan *teks* (Baroroh-Baried, 1985: 3). *Naskah* mênikâkalêbêt *benda konkret*, inggih mênikâwontên wujudipun utawi sagêd dipuntingali sâhâ dipuncêpêng (Baroroh-Baried, 1985: 54). Miturut Mulyani (2009: 1), *naskah* utawi *manuskrip Jawa* inggih mênikâ anggitan ingkang sinêrat tangan (carik), ingkang taksih asli mênâpâ déné ingkang sampun awujud *salinan*-ipun, ingkang ngêwrat mawarni-warnining bab ingkang mujudakên wohing kabudayan masarakat ing jaman rumiyin, ingkang dipunandharakên mawi bâsâ Jawi.

Teks inggih mênikâ anggitan ingkang ngêwrat bab samukawising agêsang, ingkang magêpokan kaliyan sadâyâ ingkang sampun katindakakên, gayut kaliyan *humaniora*. *Teks* mênika minangka isining *naskah* utawi *manuskrip* utawi *handschrift* (Mulyani, 2013: 101). *Teks* inggih mênikâ rêroncèning têtêmbungan ingkang mujudakên waosan kanthi isi tartamtu utawi andharan ingkang kawrat ing salêbêting *naskah* (Mulyani, 2009: 2).

Ancasing panalitèn *filologi* miturut Baroroh-Baried (1985: 5) kapérang dados kalih, inggih mênikâ ancas *umum* panalitèn *filologi* sâhâ ancas *khusus* panalitèn *filologi*. Ancasing panalitèn *filologi* wontên ing *teks SWA* inggih mênikâ kanggé mangrêtosasi asiling kabudayan bangsa lumantar asiling *sastra*-nipun ingkang awujud

sêratan, kanggé mangrêtos maknâ sâhâ *fungsi teks*, kanggé ngandharakên piwulang luhur asiling kabudayan ing jaman rumiyin, sâhâ ndamêl *suntingan tekssupados sagêd ndadosakên naskah* ingkang rêsik saking sêratan ingkang lêpat. Kalêbêt ing panalitèn mênikâ urut-urutaning ndamêl *transliterasi, transkripsi, sâhâ suntingan*. Sanèsipun andharan ing inggil jumbuh kaliyan ancas *umum sâhâ khusus* panalitèn *filologi* ugi dipuntindakakên *terjemahan teks* kanggé sadâyâ tiyang mliginipun ingkang botên mangrêtos bâsâ Jawi.

Lampahing panalitèn *filologi* inggih mênikâ *langkah-langkah* ing panalitèn *filologi*. Panalitèn *filologi* mênikâ kédah nindakakên lampahing panalitèn. Lampahing panalitèn *filologi* ingkang dipunginakakên wontên ing panalitèn mênikâ kapérang dados ênêm, inggih mênikâ (1) *inventarisasi naskah*, (2) *deskripsi naskah*, (3) *transkripsiteks*, (4) *transliterasi sâhâ suntingan teks* (5) *terjemahan teks*, sâhâ (6) *analisis teks*.

Dhuwung inggih mênikâ salah satunggaling *produk* kabudayan Jawi. Dhuwung mênikâ sagêd kapanggihakên wontên ing sadâyâ *bekas wilayah kekuasaan sâhâ wilayah* ingkang dipun-*pengaruhi* déning Kêrajaan Majapahit (Harsrinuksmo, 2008: 9). Miturut Al-Mudra (2009: 33) wontên ing kabudayan Jawi, dhuwung botên namung ngêwrat *fungsi* minangkâ pusâka tusuk nanging ugi asring dipunanggêp minangkâ *artefak* pusâka ingkang ngêwrat kêkiyatan *magis*.

Dhuwung kalêbêt tosan-aji. Miturut Sumintarsih (1990: 32) manéka warni gêgamaningkang kalêbêt gêgaman *tikam* mênikâ dipunsêbut tosan-aji. Pamanggih sanès ugi dipunandharakên déning Harsrinuksmo (2008:

482) bilih tosan-aji, inggih mênikâ *istilah* bâsâ Jawi kanggé sadâyâ *senjata tradisional* ingkang dipundamêl saking tosan ingkang dipunsêbut minangkâ pusâka. *Istilah* mênikâ asring dipun-*terjemah*-akên wontên bâsâ Indonesia minangkâ *besi-aji* utawi gêgamanpusâka sâhâ gêgaman *tradisional*. Têgês *harfiah*-ipun têmbung tosan-aji inggih mênikâ tosan mulia utawi tosan ingkang wontên*nilai*-ipun. Jinising *senjata* ingkang kalêbêt tosan-aji mênikâ kathah, antawisipun dhuwung, tumbak, pêdhang, *anak panah, kujang, kudi, wedhung, sâhâ rencong*.

Dhuwung ugi dipunwastani curigâ ingkang kalêbêt ing tosan-aji. Tosan-aji inggih mênikâ wêsi gêgaman ingkang awujud lêlandhêp kados dhuwung, tumbak, lsp (Poerwadarminta, 1939: 661). Dhuwung ugi dipunanggêp jinising gêgamaningkang *sakral* utawi *bertuah* sâhâ anggènipun ngrumat mênikâ ugi *khusus*. *Perlakuan* kanggé tosan mênikâ botên sami kaliyan lêlandhêp sanèsipun kados lading, pacul, *pahat* utawi bangsanipun lêlandhêp sanèsipun (Harsrinuksmo, 2008: 482).

Salah satunggaling sipat saking tosan-aji mênikâ nuwuhakên wibawâ sâhâ ndadosakên tiyang botên ajrih. Tosan-aji mênikâ ugi anggènipun ngrumat prêlu nggatosakên sêsajinipun. Manawi botên mangrêtos ingkang dados sêsajinipun wontên wêwalêripun. Pramilà tosan-aji mênikâ ngêwrat bab awon saéning sipatipun sâhâ sabên tosan-aji mênikâ ugi wontên sipatipun piyambak-piyambak.

CĀRĀ PANALITÈN

Jinising panalitèn ingkang dipunginakakên wontên panalitèn mênikâ inggih mênikâ panalitèn

deskriptif sâhâ panalitèn *filologi modern*. Teknik ngêmpalakên *data* panalitèn mênikâ ngginakakên *studi pustaka sâhâ pengamatan langsung*. *Studi pustaka* inggih mênikâ cârâ anggènipun ngêmpalakên *data* kanthi maos sâhâ nyatêt *sumber data* panalitèn. *Pengamatan langsung* inggih mênikâ ningali *sumber data* panalitèn wontên papan panyimpênipun. Teknik ngêmpalakên *data* mênikâ jumbuh kaliyan lampahing *filologi*, inggih mênikâ *inventarisasi naskah, deskripsi naskah, transkripsi teks, transliterasi sâhâ suntingan teks, terjemahan teks, sâhâ pemaknaan teks*. Instrumen panalitèn wontên ing panalitèn mênikâ awujud *kartu data*.

ASILING PANALITÈN

Inventarisasi naskah Sêrat Wêsi-Aji wontên ing panalitèn mênikâ dipunlampahi kanthi *studi katalog sâhâ pengamatan langsung* utawi mangrêtosi piyambak kawontênaning *naskah* ing *Perpustakaan Negeri Muséum Sânanbudâyâ Yogyakarta*. Gunggungipun *naskah Sêrat Wêsi-Aji* namung satunggal *eksemplar*.

Irah-irahaning *naskah sâhâ teks* ingkang dipunpanggihakên wontên panalitèn mênikâ inggih *naskah sâhâ teks SWA*. *Naskah SWA* kalêbêt salah satunggaling *naskah koleksi Muséum Sânanbudâyâ Yogyakarta*. Irah-irahaning *naskah* kasêbut kasêrat wontên *Katalog Induk Naskah-naskah Nusantara Museum Sonobudoyo Yogyakarta Jilid I* (Behrend, 1990: 638) kanthi nomêr *koleksi PBA 216*. Katrangan ngéngingi irah-irahaning *naskah* mênikâ kasêrat ing kâcâ satunggal kêmawon.

Kawontênanipun *naskah SWA* taksih saé, dèrèng ucul dondomanipun, *teks* sagêd dipunwaos kanthi cêthâ, botên wontên orèk-orèkanipun,

dlancang *HVS folio* botên wontên *garis-ipun, tinta-nipun cêmêng, kontras cêkapwondéné warnanipun* dlancang radi kuning, sâhâ *sampul* ngajêng dipunlaminasi. Bahaning *naskah SWA* inggih mênikâ dipunsêrat wontên ing dlancangpolos warni radi kuning *kecoklatan*. *Naskah* kajilid ngginakakên bolah kanthi dondoman ingkang kêngcêng.

Naskah SWA kalêbêt ing jinising *teks adat-istiadat sâhâkasêrat mawi aksârâ Jâwâ*, wujuding aksârâ *kombinasi* ngêtumbar kaliyan lancip ingkang kasêrat dhoyong manêngên kanthi tandhêsaning mangsi kandêl sâhâ ngginakakên mangsi warni cêmêng. Basaning *teks SWA* ingkang dipunginakakên inggih bâsâ Jawi undhâ usuk krâmâ kaliyan ngoko. Dhapukaning *teks SWA* kanthi dhapukan gancaran (*prosa*). *Teks SWA* wontên satunggal *teks* inggih mênikâ namung *teks SWA*. Kathahing kâcâ ingkang dipuntaliti wontên 50 lembar.

Transkripsi katindakakên kanggé nyêrat malih *teks SWA* mawi aksârâ Jâwâ ingkang kasêrat tangan mênâpâ wontênipun kanthi aksârâ ingkang sami kaliyan aksaraning *teks*. Ancasing ngginakakên *metode transkripsi diplomatik* inggih mênikâ kanggé nglêstantunakên isining *teks SWA*, ngéngingi manawi *naskah-ipun* sampun risak *teks-ipun* botên sagêd kawaos malih, satêmah sasampunipun ndamêl *transkripsi* sagêd kapanggihakên salinan *naskah SWA*, kanggé nglêstantunakên *teks* aksârâ Jâwâ ingkang kasêrat carik, sâhâ kanggé nglêstantunakên isining *teks* ingkang aksârâ Jâwâ.

Metode transliterasi teks ingkang dipunginakakên ing panalitèn mênikâ inggih *metode transliterasi standar*. *Metode transliterasi standar*, inggih mênikâ cârâ anggènipun ndamêl

alih tulis sêratan aksarâ Jâwâ dhatêng aksarâ Latin. *Metode suntingan teks-ipun ngginakakên metode suntingan teks edisi standar. Metode suntingan teks edisi standar* katindakakên kanthi carâ *standarisasi éjaan adhêdhasar Pedoman Umum Ejaan Bahasa Jawa Huruf Latin yang Disempurnakan* kaimpun déning Anggota Ikapi (2006) sâhâ adhêdhasar *Baoesastra Djawa* kaimpun déning Poerwadarminta (1939). Salajêngipun, éwah-éwahanipun ingkang awujud ngirangi, nggantos, sâhâ nambahi aksarâ utawi tênggung dipuncathêt ing *aparatur kritik. Suntingan teks edisi standar* dipuntindakakên kanthi *konstekstual*.

Metode terjemahan teks ingkang dipunginakakên inggih mênikâ, *terjemahan harfiah, terjemahan isi* utawi makna, sâhâ *terjemahan bebas. Metode terjemahan harfiah, terjemahan isi* utawi makna, sâhâ *terjemahan bebas* dipuntindakakên kanthi *konstekstual*. *Terjemahan teks* panalitèn mênikâ ngéwahi bâsâ saking bâsâ *sumber-ipun*, inggih mênikâ bâsâ Jawi, dhatêng bâsâ *sasaran-ipun*, inggih mênikâ bâsâ Indonesia. Tênggung-tênggung ingkang botên dipun-*terjemah*-akên mênikâ dipunandharakên ing *cathêtan terjemahan*.

Panalitèn mênikâ ngandharakên bab sipatipun tosan-aji wontên *naskah SWA*. Adhêdhasar sipating tosan-aji wontên *teks SWA* dipunpangguhakên sakawan dâsâ kalih jinising tosan-aji. Jinising tosan-aji mênikâ dipunpérang dados kalih inggih mênikâ sakawan likur tosan-aji *murni* sâhâ wolulas tosan-aji ingkang campuran. Awit saking kathahing ingkang dipunrêmbag, panalitèn mênikâ namung naliti tosan-aji ingkang *murni* sâhâ tosan-

aji ingkang dèrèng dipuncampur tosan-aji sanèsipun.

Jinising tosan-aji *murni* ingkang saé sipatipun antawisipun tosan karangkijang, tosan pulasani sâhâ tosan karindhu aji, tosan mangangkang ingkang jalêr, tosan mangangkang ingkang èstri, tosan walulin, tosan katub, tosan kamboja, tosan ambâl, tosan windu aji, tosan tumpang, tosan wêrani, tosan wêlangi, tosan taraté, tosan malélâ ruyud, tosan malélâ gêndhâgâ (tosan loyâ), tosan kênur, tosan tumbuk, sâhâ tosan balitung. Wondéné jinising tosan-aji *murni* ingkang awon sipatipun inggih mênikâ tosan malik, tosan kanthêt, tosan balitung ingkang alang, tosan mêngtah, tosan kalêman, sâhâ tosan êduh.

DUDUTAN

Inventarisasi naskah Sêrat Wêsi-Aji wontên ing panalitèn mênikâ dipuntindakakên kanthi *studi katalog* sâhâ *pengamatan langsung* utawi mangrêtos piyambak kawontênaning *naskah* ing *Perpustakaan Negeri MuséumSânâbudâyâ Yogyakarta*. Gunggungipun *naskah Sêrat Wêsi-Aji* namung satunggal *eksemplar* kanthi nomêr *kodeks PBA 216*.

Kawontênanipun *naskah SWA* taksih saé, dèrèng ucul dondomanipun, *teks* sagêd dipunwaos kanthi cêthâ, botên wontên orèk-orèkanipun, dlancang *HVS folio* botên wontên *garis-ipun, tinta-*ipun cêmêng, *kontras* cêkapwondéné warnanipun dlancang radi kuning, sâhâ *sampul* ngajêng dipun-*lamendasi*. Bahaning *naskah SWA* inggih mênikâ dipunsêrat wontên ing dlancangpolos warni radi kuning *kecoklatan*. *Naskah* kajilid ngginakakên bolah kanthi dondoman ingkang kêngcêng.

Transkripsi katindakakên kanggé nyêrat malih *teks* SWA mawi aksârâ Jâwâ ingkang kasêrat tangan mênâpâ wontênipun kanthi aksârâ ingkang sami kaliyan aksarane *teks*. *Metode transliterasi teks* ingkang dipunginakakên ing panalitèn mênikâ inggih *metode transliterasi standar*. *Metode terjemahan teks* ingkang dipunginakakên inggih mênikâ, *terjemahan harfiah*, *terjemahan isi* utawi makna, sâhâ *terjemahan bebas*.

Panalitèn mênikâ ngandharakên bab sipatipun tosan-aji wontên *naskah* SWA. Adhêdhasar sipating tosan-aji wontên *teks* SWA dipunpangguhakên sakawan dâsâ kalih jinising tosan-aji. Jinising tosan-aji mênikâ dipunpérang dados kalih inggih mênikâ sakawan likur tosan-aji *murni* sâhâ wolulas tosan-aji ingkang campuran.

KAPUSTAKAN

Al-Mudra, Mahyudin. 2009. *Melacak Asal-Usul Keris dalam Sejarah Nusantara*. Jurnal ingkang dipun-unduh dintên Sênin, 24 Juli 2017 tabuh 10.23 WIB.

Anggota Ikapi. 2006. *Pedoman Umum Ejaan Bahasa Jawa Huruf Latin yang Disempurnakan*. Yogyakarta: Penerbit Kanisius.

Baroroh-Barried, Siti, dkk. 1985. *Pengantar Teori Filologi*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

Behrend, T.E. 1990. *Katalog Induk Naskah-naskah Nusantara Jilid I Museum Sonobudoyo Yogyakarta*. Yogyakarta: Penerbit Djambatan.

Djamaris, Edwar. 2002. *Metode Penelitian Filologi*. Jakarta: CV Manasco.

Harsrinuksmo, Bambang. 2008. *Ensiklopedi Keris*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.

Mulyani, Hesti. 2013. *Komprehensi Tulis*. Yogyakarta: Astungkâra Media.

-----, 2009. *Membaca Manuskrip Jawa 2. Gegaran Mata Kuliah Membaca Manuskrip Lanjut*. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.

Poerwadarminta, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Groningen, Batavia: J.B Wolter's Uitgevers-Maatschappij N.V.

Saktimulya, Sri Ratna. 2016. *Naskah-naskah Skriptorium Pakualaman Periode Paku Alam II (1830-1858)*. Jakarta: KPG (Kepustakaan Populer Gramedia).

Sumintarsih, dkk. 1990. *Senjata Tradisional Daerah Istimewa Yogyakarta*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

Widayanto, Anton Novi. 2015. *Kajian Filologi saha Jinising Katresnan dhateng Garwa wonten Serat Ngelmi Pangasih. Skripsi S1*. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.

<http://www.kerispusaka77.com/p/definisi-keris.html>(dipun-unduh dintên Sênin, 24 Juli 2017 tabuh 09.00 WIB).